

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА: ПРАКТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ

Професионално направление „РЕЛИГИЯ И ТЕОЛОГИЯ” – 2.4

Научна специалност: ЦЪРКОВНО ПРАВО

ИВАН КИРИЛОВ ЙОВЧЕВ

**АВТОНОМИЯ – АВТОКЕФАЛИЯ И НАЧИН НА
ПРОВЪЗГЛАСЯВАНЕТО ИМ
(С ОГЛЕД НА МАКЕДОНСКАТА СХИЗМА)**

АВТОРЕФЕРАТ НА ДИСЕРТАЦИЯ

за присъждане на образователната и научна степен *доктор*

Научен ръководител:

Доц. Дилян Николчев

София, 2015 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Увод</i>	5
1. Мотиви за избора на темата.....	5
2. Актуалност на темата.....	5
3. Предмет на изследването.....	6
4. Обект на изследването.....	6
5. Цел на изследването.....	6
6. Задачи на изследването.....	7
7. Хипотези на изследването.....	7
8. Методи на изследването.....	8
9. Структура на изследването.....	8
10. Историография на изследването.....	10
11. Трудности в хода на изследването.....	13
12. Насоченост на изследването.....	13
13. Църковно-правните категории автокефалия и автономия в контекста на Всеправославния диалог (предварителни бележки).....	14
Глава първа. Особенности и характер на църковната организация в Македония в периода IV-XX век	16
1. Проникване на християнството на територията на днешна Македония.....	16
2. Църковната организация в западните български земи по време на Първото българско царство.....	16
3. Охридската архиепископия 1018-1767 г.....	17
4. Църковната организация в Македония до учредяване на Българската екзархия.....	17
5. Църковната организация в Македония в периода 1870-1915 г.....	18
Глава втора. Организация на църковния живот в Македония в периода 1915-1960 г.	19

1. Македонските епархии след Първата световна война.....	19
2. Учредяване на МПЦ след Втората световна война и последващото решение на СПЦ.....	19
3. Македонската църква през 50-те години на ХХ век.....	20
4. Каноничният статут на Сръбския патриарх в Устава на МПЦ от 1960 г. и различното му интерпретиране от двете църкви.....	20
Глава трета. Развитие на МПЦ през втората половина на ХХ век.....	21
1. Преговори и събития преди прокламирането на автокефалията 1965-1966 г.....	21
2. Молба на Епископския синод на МПЦ за автокефалия и отхвърлящото решение на Архиерейския събор на СПЦ от 24 май 1967 г.....	22
3. Прилагане на аргументите на двете спореци страни.....	22
4. Прокламирането на автокефалия на Третия ЦНС през 1967 г. и последващи контакти и преговори на МПЦ с другите Православни църкви.....	23
Заключение.....	23

Дисертационният труд „Автономия – автокефалия и начин на провъзгласяването им (с оглед на Македонската схизма)” се състои от 254 стандартни печатни страници и съдържа: предговор, списък на съкращенията, увод, три основни глави, заключение, приложения и списък на ползваната литература (общо 121 труда). В дисертационното съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от 439 бележки под линия.

Увод

1. Мотиви за избора на темата

Мотивите за избора на темата се обуславят от натрупаните през годините в Православната Църква редица проблематични въпроси, които настоятелно търсят своето разрешение от възможно най-очаквания Междуправославен форум – Велик и Свят събор на всички православни християни, където общностно и в съюз на съгласие, изразено чрез наложения принцип на всеобщ консенсус да бъдат решени наболелите въпроси, които са причина за множество притеснения в Църквата. Написването на настоящата дисертация е мотивирано от един такъв наболял и много дискуссионен, но за съжаление все още нерешен въпрос, а именно: въпросът за автономията и автокефалията на нововъзникналата в средата на миналия век Македонската православна църква (МПЦ). Църковното ѝ самоизолиране в православния свят и изпадането ѝ в схизма, породени от нейното самоволно отделяне от Сръбската православна църква (канонически обгрижваща и управляваща православните християни в Македония след Първата световна война) постави в изключително неблагоприятна ситуация не само клирът и вярващият народ, но продължава да оказва болезнено въздействие върху всички поместни православни църкви и православни християни по света.

2. Актуалност на темата

Актуалността на настоящия труд е свързана от една страна с практическата важност, а от друга – със съвременното състояние на неговото изследване. От проведените през последните десетилетия дискусии по време на Всеправославните съвещания е очевидно, че актуалността на темата присъства живо в живота както на отделните поместни църкви, в частност, така и като цяло на всеправославно

равнище. В периода XIX-XX век малко въпроси са предизвикали толкова големи полемики в Православния свят както въпроса за автокефалията. Това че въпросът за автокефалията в Православната църква е изключително актуален и важен се вижда и от последната среща на предстоятелите на Православните църкви, проведена в Истанбул в началото на март 2014 г. Един от основните въпроси, който бе разискван там, е прилагането на автокефалия и автономия в Православния свят. Решение по този въпрос не бе установено, тъй като се счете, че това е само в прерогатива на един Всеправославен събор, който трябва да се проведе през 2016 г.

3. Предмет на изследването

Предмет на дисертационното изследване е Македонската православна църква, която вече петдесет години съществува като схизматична църква, самообявявайки своята независимост на Третия църковно-народен събор на Македонската православна църква през 1967 г.

4. Обект на изследването

Обект на настоящото изследване е самият принцип на постигане на автокефалия и автономия в Църквата, който може да се извлече от правилата на различните Вселенски и Поместни събори, каноните на Светите Отци и от съчиненията свързани с въпроса за автокефалията и автономията и принципът на прилагането им в живота на Църквата.

5. Цел на изследването

Целта на изследването е да изясни православно гледище по въпроса за автономията и автокефалията и вероятното им прилагане в Македонската православна църква, като се има предвид сегашното статукво. Този въпрос е изследван предимно от автори, принадлежащи към Източната Православна църква, поради простата

причина, че всички поместни православни църкви, за разлика от другите християнски деноминации, се придържат към този модел на устройство и управление – самостоятелното (автокефално) управление, за което намират основание в Свещ. Писание (Мат. 28:19-20).

6. Задачи на изследването

Задачите, поставени пред дисертационния труд, следват целта му. Те са следните:

1) По-задълбочено разглеждане на въпроса за автокефалния статут на Македонската православна църква, който поражда схизмата и разкола в нея.

2) Теоретична интерпретация на каноните в контекста на разглежданата тема.

3) Принципно разглеждане и изясняване на факторите на църковната автокефалия. Тези фактори биха могли да се определят като основни елементи, нужни за задвижването на автокефалния механизъм в Църквата.

7. Хипотези на изследването

Хипотезите на изследването представляват всъщност научни предположения, целящи разкриването на възможностите, пътищата и начините за разрешаване на проблема с „македонската схизма”. Като основен вариант за излизане от тежкото положение на МПЦ може да се приеме предстоящия Велик и Свят събор на всички Православни църкви. За съжаление, все по-усилено се наслаждава мнението, че въпроса за автокефалията няма да се разисква на този дългоочакван църковен форум. Друг възможен вариант е съгласието на СПЦ (която се явява каноничен духовен надзорник на църковните епархии в Македония) да възстанови диалога с МПЦ за излизане от схизмата след което да ѝ предостави статут на автокефалия. Този

вариант е възможен най-вече с посредничеството на Руската православна църква, която е много добре приета и от двете страни.

8. Методи на изследването

Методите на изследване се базират на историко-каноничния подход, характерен за подобен род научни съчинения. В процеса на интерпретиране на проблематиката се очертаха основни и допълнителни методи на изследване. Към основните методи се отнасят: 1) историческия (който се състои в изучаване на събитията и процесите във времето); 2) сравнително-историческия (който съпоставя събитията и процесите във времето и в пространството, т.е. с аналогичните явления в останалите поместни православни църкви) и; 3) църковноправния (който разглежда каноничните и църковноправните институти в светлината на каноните на Православната църква и действащите в момента на събитията църковноправни законоположения). Към допълнителните методи в съчинението се очертаха систематическия и логическите методи на изследване.

9. Структура на изследването

Изложението в дисертационния труд е структурирано по следния начин:

Съдържание, изведено в началото на дисертационния труд, за да може читателят да се ориентира в цялостната структура на изследването.

Списък на съкращенията, в който са включени общоприети в българския език, специфични за богословската и историко-каноничната терминология думи и понятия, предадени в текста със съответните абривиатури-съкращения.

Увод, в който синтезирано се определя научният обхват на дисертацията и се излага проблемът, който ще се изследва, както и важноста му за различните научни области.

С оглед на постигането на определените цели и задачи, изследването е структурирано в три глави, както следва:

Глава първа „Особености и характер на църковната организация в Македония в периода IV-XX век” съдържа пет параграфа. В тази глава историко-канонически се разглежда възникването, организирането и състоянието на църковния живот в обширната географска област Македония.

Глава втора „Организация на църковния живот в Македония в периода 1915-1960 г.” съдържа четири параграфа, където е изложена юридическата взаимовръзка между двете спореци църкви. В тази част на съчинението се разкрива началният етап на организирана структурирана църква в Македония и нейното желание за самостоятелен административен живот.

Глава трета „Развитие на МПЦ през втората половина на XX век” съдържа четири параграфа. Тук се конкретизира върху случващото се в Македонската църква след самопровъзгласената автокефалия. Опитът да се образува самостоятелна църква, чрез игнориране на църковните канони и пренебрегване на мнението на юридическия администратор (СПЦ) на епархиите в нея води до ситуирането на МПЦ в схизма, следствие на което е дългогодишната ѝ църковна изолация в Православния свят.

В съчинението намират място две приложения: **Тематично приложение** – *Автокефалия и автономия в каноничната традиция на Православната църква*, което проследява развитието и прилагането на изследваните два църковни института така характерни за Православния църква; **Документални приложения** –

Решения на Междуправославните подготвителни комисии. Това са документи от архива на Св. Синод на Българската православна църква, имащи пряко отношение към темата. Двете приложения са основен източник на информация, така необходима за цялостното оформяне на съчинението.

10. Историография на изследването

Историографията на настоящото изследване е оскъдна. В тясно специализиран аспект, за църковната автономия и автокефалия през последните 100 години в страната ни бяха публикувани няколко изследвания. На български език по въпросите за автономията и автокефалията са публикувани ограничен брой статии. По-подробно изложение по този въпрос се среща при професора по църковно право и дългогодишен преподавател в Богословския факултет „Св. Климент Охридски” протопр. Радко Поптодоров, (в статията му „Автокефалия и автономия на Църквата”)¹, който историко-канонично описва придобиването на автокефален или автономен статут според каноните на Църквата и структурирано разглежда пътя за получаване на самостоятелност в управлението на дадена църква, като посочва факторите, нужни за това канонично действие.

Настоящият преподавател по Църковно право в Богословския факултет „Св. Климент Охридски” – доц. Д. Николчев в съавторство с Христо Беров също е допринесъл по въпроса за автономията и автокефалията в Църквата. В статията – „Формална, неформална и фиктивна автокефалия на Българската православна Църква”², издадена на английски език, се разглеждат видовете автокефалии в Църквата, тяхната каноническа обусловеност и нормативност.

---

¹ Поптодоров, Р. Автокефалия и автономия на Църквата. – БМ, 2, 1997.

² Nikolchev, D. H. Berov. Formal, informal and fictional Autocephaly of the Bulgarian Orthodox Church. In: Autonomie in den Ostkirchen, Kanon XXI, Henef, 2010, p. 123-136.

Много важно от историческа гледна точка е изследването на акад. И. Снегаров „История на Охридската архиепископия” (в два тома³), което ясно и достоверно открива пред заинтересования читател процесите и събитията, съпровождащи цялостния път на Охридската архиепископия, от нейното конституиране през XI век до трагичния момент на неканоничното унищожение през втората половина на XVIII век.

Разбира се, не може да не се спомене доайена на църковното право в българското богословие, може би най-известния български богослов, познат и публикуван в чужбина – акад. протопрезвитер д-р Стефан Цанков, взел многократно участия в редица международни църковни конференции. За мен изключително много бе полезна статията му „Die prinzipiellen Schwierigkeiten der Abhaltung eines oekumenischen Konzils”⁴, в която отец-професорът обръща внимание на някои канонични проблеми, свързани с основните трудности за свикването и провеждането на Вселенски събор.

Не малка част от историографията на изследването представлява архива на Св. Синод, постепенно събиран след всяко участие на определени представители на БПЦ в различни църковни форуми. По-конкретно са използвани докладите на проф. Желев от 1993 г.; на Негово Светейшество Патриарх Неофит (тогава Русенски митрополит) и отново проф. Желев от 2009 г.; на Варненско–Преславския митрополит Кирил (†2013) и доц. П. Павлов от 2011 г. Писма на Вселенската патриаршия (No. 67 от 15 януари 2009 г., No. 1331 от 7 декември 2010 г. и No. 86 от 14 януари 2011 г.)⁵, с които са поканени представителите на БПЦ като участници на различните

---

³ Снегаров, И. История на Охридската архиепископия (второ фототипно издание). Т. I-II, С., 1995.

⁴ Zankow, St. Die prinzipiellen Schwierigkeiten der Abhaltung eines oekumenischen Konzils. Athena, 1938.

⁵ Архив на Св. Синод на БПЦ.

МПК (Междуправославните подготвителни комисии) за подготовка на предстоящ Велик и Свят събор. Протоколите на Св. Синод на БПЦ (№. 49 от 28 ноември 2009 г. и №. 1 от 19 януари 2011 г.)⁶, определящи участниците, които да я представляват на Междуправославните църковни форуми.

Понеже темата е пряко свързана с Македонската православна църква, затова са използвани материали от някои македонски богослови и историци. По обективно изследване представлява съчинението на архиеп. Йован (Вранишковски) „Кратка история на Охридската архиепископия“⁷, което считам, че е дълбоко повлияно от двутомния труд на проф. Снегаров – История на Охридската архиепископия. Но въпреки това, то е в по-голяма степен исторически аргументирано от съчиненията на други македонски изследователи. Достоверен източник на информация за случилите се процеси през 50-те и 60-те години в Македонската църква представлява сборника на Цане Мојаноски „Автокефалността на Македонската Православна Црква“⁸, където са събрани всички документи от кореспонденцията между двете църкви – Сръбската православна църква и Македонската православна църква, техните позиции по въпроса за автокефалията и автономията и евентуалните канонични действия, които да бъдат в помощ при разрешаване на въпроса или при евентуалното му прерастване в църковен казус. От канонична гледна точка, без да се има предвид пристрастията на автора, интерес представлява съчинението на Доне Илиевски „Смислата на някои отпори против автокефалијата на Македонската

---

⁶ Архив на Св. Синод на БПЦ.

⁷ Йован (архиеп.). Кратка историја на Охридската архиепископија. Охрид, 2007.

⁸ Мојаноски, Ц. Автокефалността на Македонската православна црква (документи). Скопје, 2004.

православна црква”⁹. Това изследване може да се характеризира като апологетика на идеята за македонска църковна автокефалия, без обаче да се опира на нужната за това богословска компетенция. Като цяло различните македонски автори са твърде предубедени и затова не би трябвало много да се акцентира на техните изследвания. Също така, с голяма заинтересованост използвах статиите, засягащи автокефалния институт на С. Троицкий¹⁰, Джон Ериксън¹¹ и Ал. Шмеман¹² и др.

11. Трудности в хода на изследването

Основните трудности в хода на изследването бяха свързани с оскъдната литература по темата, често пъти интерпретирана по идентичен начин от различните автори, тъй като основните работни източници по нея са едни и същи. На второ място, с оглед на търсенето на консенсус от всички Православни църкви, голяма трудност представлява все още неустановената църковна позиция по отношение прилагането на автономията и автокефалията в Православния свят, където продължава да се разисква методологията, която трябва да се следва при провъзгласяване на автокефалия (респ. автономия) на нововъзникнала православна поместна църква. Трета причина, обуславяща трудностите в изследването на съчинението е строго субективния характер на използваните източници от някои македонски автори.

12. Насоченост на изследването

Настоящото изследване е насочено предимно към богослови и историци, които по-задълбочено изследват проблемите в църковното

---

⁹ Илиевски, Д. Смыслата на некои отпори против автокефалијата на Македонската православна црква. Скопие, 1970.

¹⁰ Троицкий, С. О церковной автокефалии. – В: ЖМП, 7, 1948.

¹¹ Erickson, J. The Autocephalous Church. – In: The Challenge of Our Past, NY, 1991.

¹² Шмеман, А. Знаменательная буря. <http://www.golubinski.ru/ecclesia/storm.htm>. [Последен достъп, февруари 2015].

право и по-точно автономията и автокефалията като институти на управление и организация на поместните православни църкви. Подобен род изследване би предизвикало интерес и сред по-широк кръг любознателни читатели, дори и извън границите на Република България, защото само по себе си то е опит за по-задълбочен поглед върху някои дискуссионни въпроси, причиняващи спорове, а понякога и разделение в Православната църква, нарушавайки по този начин нейния съборен характер.

13. Църковно-правните категории автокефалия и автономия в контекста на Всеpravославния диалог (предварителни бележки)

Въпросът за автономията и автокефалията и начина на провъзгласяването им в Православната църква от много години намира място в програмите на различните Междуправославни форуми, заедно с множество други въпроси, които мнозина считат, че са в прерогатива на един бъдещ Всеpravославен събор.

Въпреки някои разминавания по въпроса за автокефалията и начина на прилагането в Православната църква, след дългогодишни дискусии се очертават следните мнения по този въпрос. Вселенската патриаршия е на мнение, че томосът за автокефалия трябва да се подписва от всички предстоятели на поместните църкви, т.е. той да бъде резултат от всеpravославен консенсус, като подписването да се придружава от израза *αποφαίνεται* (прогласява) пред Вселенския патриарх и *συναποφαίνεται* (съпрогласява) пред останалите предстоятели. Руската православна църква се придържа към друго мнение по въпроса като счита, че томосът за автокефалия трябва да се подписва от всички Предстоятели по реда на Диптихите без никакво добавяне към подписите. Така дискусиата се съсредоточава върху това дали да се подчертава Първият и да се разграничи по

някакъв начин от останалите или да има равенство между всички. Вселенската патриаршия държи на своето предложение, че томоса трябва да се подписва от Вселенски патриарх посредством собственоръчно добавяне на думи „провъзгласявам заедно с всички Предстоятели на светите Православни църкви” (*αποφαίνεται μετά πάντων των Προκαθημενων των αγιώτατων Ορθοδοξων Εκκλησιων*). Тези предложения обаче са все още дискуссионни в рамките на Православната Църква.

Очевиден пример за съвременна църква с все още неустановен статут е Македонската православна църква, раздирана не само от вътрешен разкол (повече от десет години), но и от външна църковна изолация – схизма с останалите Православни църкви, признаващи Сръбската православна църква като духовен и канонически надзорник на епархиите в тази част на Балканския п-ов.

Именно решенията на Междуправославните подготвителни комисии най-вече по темите: „Автокефалията в Православната Църква и начина на нейното провъзгласяване”, „Автономията в Православната Църква и начина на нейното провъзгласяване” и „Диптихите” пряко кореспондират и биха могли да имат решаващо значение за разрешаването и на Македонския църковен въпрос.

Глава първа. Особенности и характер на църковната организация в Македония в периода IV-XX век

Първата глава от съчинението е уводна. В нея се излага накратко въпроса за църковната организация в обширната област Македония от самото установяване на християнството като пълноправна религия до времето, в което попадат епархиите от тази територия под юрисдикцията на Сръбската православна църква.

1. Проникване на християнството на територията на днешна Македония

В тази точка на предложеното изследване се излага тезата, че Христовото учение започнало да се разпространява на Балканите в това число и в македонската област, с дейността на св. ап. Павел по време на Второто му пътешествие (Деян. 15-18 гл.), и от неговите ученици и последователи по примера на Господ Иисус Христос (Мат. 28: 19-20).

2. Църковната организация в западните български земи по време на Първото българско царство

Разпространението и налагането на християнството в югозападния дял на Балканския п-ов продължава и през следващите векове. Това явление продължило и по-късно през вековете, което се разкрива във втората точка на дисертационното изследване, като особено силно се ускорило и затвърдило по време на Първото българско царство с дейността на учениците на св. братя Кирил и Методий. Без преувеличение двама от тях – св. Климент и св. Наум, биха могли да бъдат сравнявани по своя мащаб на духовна и учителна дейност с първосветителя по тези земи – св. ап. Павел. След покръстването при св. княз Борис и продължителната просветителска и християнска дейност на територията на България, християнството се затвърдило по всички краища на страната и най-

здро в югозападния дял на страната, въпреки последвалите трагични събития, подробно изследвани от църковно-историческата наука.

3. Охридската архиепископия 1018-1767 г.

Падането на България под Византийско владичество се случило през 1018 г. във времето на византийския император Василий II Българоубиец, който образувал от югозападните земи на Българската държава една голяма административна област (тема), която нарекъл България, а за главен административен център бил определен град Скопие. Хрисовулите на Византийския император, разгледани в трета точка на това съчинение, са важно свидетелство за същността на Охридската архиепископия и неслучайно, проф. Снегаров ги нарича, *основни статутни (устави)*, на които Архиепископията е дължала по-нататъшното си съществуване. Основната роля на трите императорски грамоти е била именно да се подчертае и запази пълната независимост на Охридската (българската) архиепископия. Грамотите на император Василий II изиграли много важна историко-каноническа роля в живота на Българската църква, като очертали границата между нея и Константинополската патриаршия, което пък спомогнало да се запази и утвърди националния инстинкт и стремеж у българския народ към духовен суверенитет. След заличаването на Охридската архиепископия, в ръцете на Цариградската патриаршия се намирал освен църковния живот и културно-просветния живот на населението в Македония.

4. Църковната организация в Македония до учредяване на Българската екзархия

Периодът след закриването на Охридската архиепископия, която съществувала близо осем века, може да се определи като

време на гърцизиране на българското население от страна на гръцкото духовенство. Архиереите в църковните епархии били бързо подменени от Цариградската патриаршия с гръцки епископи, защото гърците не могли да търпят не само независима Българска църква, но и българите като отделен етнос. Въпреки своите методи, гръцкото духовенство не успяло да заличи спомена за Охридската архиепископия, към която народът е таял голяма почит и любов.

След дългогодишна борба срещу фанариотската политика на Цариградската патриаршия, през 1870 г. българското църковно-национално движение постигнало своята набеязана цел, когато султан Абдул Азис подписал ферман за учредяването на самостоятелна българска църковна йерархия под формата на Екзархия, автономна от Вселенската (гръцка) патриаршия. Според фермана от 1870 г., първата област на Екзархията била Велешката македонска епархия, а няколко години по-късно и други епархии били присъединени към нея след официално проведената анкета, която установила, че повече от две трети от жителите християни в тях били българи.

5. Църковната организация в Македония в периода 1870 - 1915 г.

Църковната организация в Македония е пряко свързана с възникването и установяването на Българската екзархия, водена от чл. 10 на Султанския ферман. Въпреки че след Руско-Турската война (1877-1878) окончателно били освободени големи части от територията на България, в следствие обаче на Берлинския договор, територията на Българската екзархия била разделена между четири държави: Княжество България, Османската империя, княжество Сърбия и кралство Румъния. Границите на Екзархията не съвпадали с границите на Княжеството, затова българите считали

екзархийската граница като линия, която да очертае тяхната бъдеща територия. Съгласно чл. 39 от Търновската конституция, приета през 1879 г., Българската православна църква се възприемала за една и неделима, както в Княжество България, така и в пределите на Оманската империя. Периодът от 1870-1915г. се характеризира с огромното политизиране на държавите от Балканския п-ов и в частност – обширната македонска област, която е била арена на постоянни претенции и борби, причинени от страните в региона.

Глава втора. Организация на църковния живот в Македония в периода 1915-1960 г.

Втората част на съчинението обхваща периода на сръбското църковно управление в епархиите на Вардарска Македония и началото на полагане на основите на църковна поместна и самостоятелна организация в тази област.

1. Македонските епархии след Първата световна война.

По време на Първата световна война и веднага след нея епархиите от вардарския дял на Македония сменят своя юридически администратор на няколко пъти, явление, вероятно породено от бързо променящата се политическа конюнктура в региона. Това означава, че църковното устройство и управление на дадена църковна област е в пряка зависимост от политическото положение в нея и винаги политическия елемент се оказва по-силен от църковния при духовното администриране на дадена територия.

2. Учредяване на МПЦ след Втората световна война и последващото решение на СПЦ

От 1920 г. (с изключение на годините през Втората световна война) до ден днешен епархиите в Вардарска Македония са под законната юрисдикцията на СПЦ – факт, който не може да бъде

оспорен. Друг е въпросът какъв е бил пътя за постигане на тази юрисдикция. Погледнато през призмата на фактологията – историко-каноничските извори и свидетелства, картината придобива други контури по отношение на автентичния администратор на тази област. Различната етническа и езикова принадлежност на жителите от региона, а също така културно-историческите наслоения провокират желанието за еманципация във всяка една сфера от живота на местното население.

3. Македонската църква през 50-те години на XX век

Прибързаната реакция от страна на първите църковни дейци в Македония още със самото полагане на основите на самостоятелна църковна организация веднага я отправят в погрешна посока. Но това действие има своето основание назад в историята. Когато СПЦ започва да организира църковния живот в епархиите на вардарския дял от Македония, тогава нейния основен акцент е бил в изграждането на централизирана национална църква, където етническият елемент на местното население бил пренебрегван и подценяван. Във висшия ешелон на църковния апарат са допускани и развивани само лица от сръбски произход, което по-късно води до слаби богословски познания на местното население така нужни при установяването на важни църковни решения в областта.

4. Каноничният статут на Сръбския патриарх в Устава на Македонска православна църква от 1960 г. и различното му интерпретиране от двете църкви

Периода на 40-те и 50-те години е изключително динамичен във взаимоотношенията между МПЦ и СПЦ. Едната полага основите на самостоятелна църква, а другата (СПЦ) вижда в това нарушение на църковните канони и се придържа към възвръщане на установеното статукво от преди 1941 г. Първоначално Св. Синод на

СПЦ не приема решенията на Инициативния съвет за образуването на Македонска църква. Но в един по-късен етап тя прави отклонение в своята позиция, за да се стигне до 1959 г., когато не само признава съществуването на Македонска църква, но ѝ дава право на самостоятелно устройство и управление под формата на автономия. Често пъти, поради не добре заложените параметри на автономния институт както в Устава на МПЦ, така и в установените решения на СПЦ, се интерпретират различни позиции по този въпрос от двете спорещи страни, което довежда до задълбочаване на проблема.

Глава трета. Развитие на МПЦ през втората половина на XX век

В тази глава от съчинението, въз основа на приетите решения, става ясно, че взаимоотношенията между двете църкви се изострят, което води след себе си до задълбочаване на проблемите и отлагане на поставените въпроси.

1. Преговори и събития преди прокламирането на автокефалията 1965-1966 г.

Чрез установените и разменени документи от двете страни, се излагат съществуващите по онова време аргументи относно междуцърковното положение на МПЦ и нейното силно желание този момент на презентиране пред другите поместни църкви да се случи възможно най-бързо. Съответно се привеждат доводите на СПЦ, която се придържа към вече постановеното от нея по този въпрос, а именно, безспорна вътрешна църковна самостоятелност в устройството и управлението на МПЦ, но в международен план, тя е абсолютно зависима от СПЦ, която единствена, като напълно независима поместна църква се ползва с правото да влиза в контакт с останалите Православни църкви.

2. Молба на Епископския синод на МПЦ за автокефалия и отхвърлящото решение на Архиерейския събор на СПЦ от 24 май 1967 г.

В продължение на няколко години двете църкви са в постоянен диалог по наболелите дискуссионни въпроси. Поради този дългогодишен процес на безплодно общуване МПЦ разбира, че няма да постигне нищо конкретно, което я предизвиква да постави нещата ребром пред СПЦ и да поиска автокефалия за себе си. От своя страна СПЦ усещайки, че МПЦ е силно мотивирана в своето желание, въпреки всички аргументи, които тя е изложила пред нея писмено, решава да потърси помощта на държавната власт с цел да коригира становището на МПЦ относно своя статут. От проведените срещи става ясно, че политическата власт по-скоро подкрепя претенциите на МПЦ, а не доводите на СПЦ.

3. Прилагане на аргументите на двете спорещи страни

След като СПЦ се убеждава, че държавната власт няма да я подкрепи, окончателно и категорично изказва писмено своя отказ за предоставяне на автокефалия на МПЦ, като изброява четири основни причини за това: недостатъчен брой епископи в МПЦ, ограничен брой енорийски свещеници в македонските епархии, липса на институти за обучение на свещенослужители за нуждите на Македонската църква; и най-вече – предстоящото самоволно и неканонично обявяване на автокефалия от страна МПЦ.

На тези предпоставки било отговорено с добре подбрана аргументация от Синода на МПЦ. Въпреки това до излизане от конфликта не се стигнало, напротив, отдалечаването между двете църкви ставало все по-голямо, а предстоящата схизма все по-близо.

4. Прокламирането на автокефалия на Третия ЦНС през 1967 г. и последващи контакти и преговори на МПЦ с другите Православни църкви

Антагонизмът между двете сестри-църкви нараснал до степен на невъзможно възвръщане към нормален диалог и помирение. Опасенията на СПЦ за предстоящо самопровъзгласяване на автокефалия от МПЦ се оказали верни, когато през 1967 г. на Третия ЦНС автокефалията е обявена, а с това и пълния разрив между двете църкви. Обратната реакция е съвсем очаквана – обявяване на схизма и информиране на останалите поместни църкви за извършеното противощърковно деяние. Веднага след обявяването на схизма МПЦ започва да търси подкрепа в международен план от другите поместни Православни църкви, надявайки се по този начин да се официализира напълно без помощта на СПЦ. Въпреки всички положени усилия, статуквото остава непроменено. От положението, в което се намира днес може да се заключи, че МПЦ е сбъркала принципа на приложение, така нужен при постигане на успех по въпроса за църковната автокефалия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Заключението съдържа основните изводи от направеното изследване.

1. Първата част на изследването разглежда предимно в исторически план установяването на църковна организация в земите, обхващащи територията на историко-географската област Македония. Основата била положена от св. ап. Павел, чрез неговата изнурителна проповедническа дейност. Три века по-късно, след официализирането на Църквата от император Константин Велики

(324-337) се започнало по-организирано развитието на църковния живот и в римската провинция Македония. Много градове по това време стават епископски седалища, което личи както от археологическите свидетелства, така и от документите на Вселенските и Поместни събори.

В продължение на пет века югозападният дял на Балканите бил под юрисдикцията или на Римския папа, или на Константинополския патриарх. След покръстването на българите и учредяването на автономна Българска църква, земите от този дял на Балканите започват да се управляват духовно от Българската църква. С организацията на църковния живот в югозападната част на Българското царство били натоварени св. Климент и св. Наум. През 886 г. св. Климент бил изпратен в областта Кутмичевица, която обхващала днешна западна Македония (земите около Охридското и Преспенското езеро) и цяла южна Албания, до бреговете на Адриатическо море.

Друг важен исторически момент е, когато през 1018 г. византийския император Василий II Българоубиец образувал от югозападните земи на Българската държава една голяма административна област (тема), която нарекъл България, а за главен административен център бил определен град Скопие. Византийския император запазил автокефалността на Българската църква, но я лишил от нейното патриаршеско достойнство, превръщайки я в архиепископия със седалище град Охрид. След осемвековно съществуване Охридската архиепископия била унищожена, но населението на Македония запазило топлия спомен за нея. На българите в Македония започнали да натрапват гръцка култура, език и образование, като по този начин гърцизирането било поставено на широка основа и станало постоянна политика на Цариградската

патриаршия по отношение на населението в България, което дало повод за съпротива на местното население и търсене на варианти за връщане към старото статукво. Благоприятният момент настъпил на 27 февруари 1870 г., когато султан Абдул Азис подписал ферман за учредяването на самостоятелна Българска църква под формата на Екзархия, автономна от Вселенската (гръцка) патриаршия.

2. Втората част на изследването разглежда периода на сръбското управление на македонските епархии в годините между двете Световни войни. След приключване на Първата световна война областта Македония била раздлелена между три балкански държави – България, Гърция и Югославия (Кралство на сърби, хървати и словенци). Политическата подялба на Македония предхожда и предопределя разделянето на църковния ѝ диоцез. По този начин се спазила една древна църковна традиция защитавана от каноните на Църквата, според която политическите промени водят и до промени в църковен план.

През април 1941 г. Македония била разделена на две части: по-голямата източна част с гр. Скопие била присъединена към България, по-малката, западна част към Италия. Демаркационната линия между тези две зони била определена във Виена през април 1941 г. И двете страни не били удовлетворени от подялбата и поради това периодически възниквали спорове, а често се стигало до въоръжени стълкновения.

В края на Втората световна война след образуване на Инициативен съвет от някои македонски дейци се пристъпило към учредяване на самостоятелна Македонска църква. Това се случило на Първия македонски църковно-народен събор, проведен в Скопие на 4 март 1945 г., където в присъствието на над триста делегати – свещеници и миряни – се взело решение за създаването на

Македонска православна църква чрез възстановяване на старата Охридска архиепископия. Членовете на Първия ЦНС аргументирали своето действие, чрез църковно-правни аргументи, като акцентирали на каноничния ред и обичай, подчертавайки нуждата от синхронизиране на дейността на църковната управа съгласно политическата и опирайки се на църковната традиция, и по-точно на 17-то правило от IV Всел. събор и 30-то правило на V Всел. събор, а също така и на осемвековното съществуване на независимата Охридската архиепископия.

Реакцията на СПЦ след обявяването на новия църковен субект била моментална. Тя считала, че не може да признае никаква самостоятелна и независима църква в Македония, защото е провъзгласена против волята на църквата-майка и каноничната йерархия от тази област.

Църковното противопоставяне между самопровъзгласилата се МПЦ и СПЦ продължило и през следващото десетилетие. Перспективата за канонично разрешаване на проблема все повече се отдалечавала. Затова, в продължение на спора, между 4-6 октомври 1958 г. в Охрид, с участието на 219 делегати – свещеници и миряни, се провел Втория македонски църковно-народен събор. Както и по време на Първия събор, така и сега, основния акцент бил поставен върху възстановяването на св. Климентовата Охридска архиепископия. Това обаче не могло да се случи без съгласието на църквата-майка – Сръбската православна църква. Поради това на събора се взело решение да бъде признат сръбският патриарх за върховен глава и на Македонската православна църква, като се имало предвид общия интерес на югославските народи, с които македонският народ живеел в една общност, както и общия интерес на православието в Югославия. На 6 октомври, под

председателството на вече избрания чрез държавни протекции за Охридски архиепископ и Скопски митрополит еп. Доситей, църковно-народния събор приел и първия устав на самостоятелната МПЦ, заедно с някои други решения. Под натиска на комунистическата власт в Югославия, на събора на СПЦ, проведен от 3 до 19 юни 1959 г. и при липса на консенсус, Архиерейския синод приел част от решенията на Втория църковен събор на МПЦ от 1958 г., с което практически признала автономията на Македонската църква.

3. Третата част на изследването подробно акцентира върху събитията преди прокламирането на автокефалията на МПЦ. Основното условие, което СПЦ поставя на МПЦ, за да признае нейната автономна самостоятелност е да ревизира Устава от 1958 г. След направените подобрения и адаптиране на текста на Устава към препоръките на Архиерейски събор на СПЦ, Македонският епископски синод се надявал, че е изпълнил условията, за да може СПЦ да информира другите православни църкви за нейното съществуване като самостоятелна църква. Така в продължение на няколко години двете църкви са в постоянен процес на диалог без конкретни решения. Това мотивира МПЦ да бъде все по-настойтелна по въпроса за получаване на автокефалия. За да избегне по-нататъшни неприятни последици за двете църкви, Архиерейския синод на СПЦ търси подкрепата на политическата власт в страната, която обаче дипломатично се разграничава от нейното становище, поради ориентацията си към македонската позиция.

След изразеното недоверие на държавната власт към СПЦ от една страна и неканоничната претенция на МПЦ за автокефалия от друга, се стига до най-трагичния момент в църковната практика – отпадане от единството, което води до обявяване на схизма.

***

Въпросът за автономията и автокефалията и начина на тяхното приложение в Православната църква е дискуссионен години наред, без все още да има установено решение, което да бъде образец за всички църкви от Православния свят. С разрешаването на тези църковни въпроси се отваря пътя за идентификация пред някои поместни Православни църкви, които съществуват в състояние на схизма и вътрешен разкол. Темата на това съчинение е пряко свързана с посочената проблематика и по конкретно със статута на МПЦ, която през последните петдесет години се намира в условие на схизма с останалите сестри-църкви. Проблемите в МПЦ се удвояват, тъй като тя е не само външно изолирана от останалите поместни църкви, но и същевременно вътрешно разделена, поради съществуващия в нея разкол. Тежко и непосилно бреме, от което може да се излезе само с помощта на цялата Православна общност към която принадлежи и Македонската църква.

Няма спор, че по отношение на административното си църковно устройство, за да постигне пълна независимост в църковното управление МПЦ първоначално трябва да приеме статут на полунезависимост, това ще рече на фактическа и юридическа автономия. Тя трябва да мултиплицира историческия път на другите автокефални църкви – Българската, Сръбската, Руската, Румънската и други църкви. Автентичният фактор за постигането на тази цел е единствено и само църковно-каноничният, а не държавно-политическият или национал-народностният. Те се явяват второстепенни фактори, които вземат участие в общия процес на конституиране.

Научни приноси

Настоящият труд има следните по-важни приноси:

1. Настоящото изследване е пръв опит в България да се осветлят по-ясно събитията по учредяването, устройството и управлението на МПЦ и по-късното ѝ ситуиране в схизма.

2. Независимо от трудностите по набирането на материал по темата, с помощта на архивни документи се вникна по-дълбоко в нейния генезис, за да бъдат разкрити същинските проблеми пред МПЦ.

3. На базата на архива, събран около интензивната кореспонденция между двете църкви, се заключава, че поради недобре заложен параметри на автономния институт както в Устава на МПЦ, така и в установените решения на СПЦ, започнали да се интерпретират различни позиции по този въпрос от двете заинтересовани страни, като по този начин се полагат основите на разделението между тях.

Публикации по темата на дисертацията:

1. Проблемът с признаването на автокефалия на Македонската църква (Канонични коментари и бележки) – Богословска мисъл. София, 2011 г.

2. Научният възглед на проф. протопр. д-р Стефан Цанков относно принципните трудности при провеждане на Вселенски събор – В: Развитие на практическото и нравственото богословие в България (Традиции, проблеми, перспективи). София, 2012 г.